

Усташки злочини у селу Бравску почињени током љета 1941.

Милош Ернаут

Докторанд;
Факултет политичких наука,
Универзитет у Бањој Луци.
milosernaut@gmail.com

Прегледни рад

УДК 341.485(497.15Бравско)“1941”

COBISS.RS/ID 141266433

DOI 10.7251/TOP2410029E

Апстракт: Аутор у раду представља, на хронолошки начин, усташке злочине геноцида почињене над српским становништвом села Бравска током љета 1941. године, током којих је, у више наврата, мученички пострадао неколико стотина ненаоружаних цивила. Усташки злочини у Бравску на најсвирепији начин осликавају монструозну политику Независне Државе Хрватске, која се огледала у планском уништавању српског цивилног становништва. Осим класичних убистава, злочини у Бравску обиљежени су и масовним спаљивањем живих српских цивила, укључујући старце и тек рођену дјецу. Злочини у селу Бравску заувјек су промијенили демографску слику овога села и трајно нарушили међуетничке односе у овом подгрмечком крају.

Кључне ријечи: Бравско, Кленовац, Срби, усташе, геноцид.

Географски положај и ранија прошлост Бравска

Бравско је назив за велико село, односно скуп међусобно удаљених заселака, која се протежу с лијеве и десне стране „Пула Авноја“ – магистралног пута који Босански Петровац спаја са Кључем, односно Бихаћ са Јајцем. С једне стране Бравско се налази испод Грмеч планине, а са друге испод Српнице. Препознатљива географска карактеристика овог села огледа се у постојању великог

броја вртача, односно затворених депресија овалног облика, својствених крашком тлу, дубине до десет метара.

С обзиром на величину села, надморска висина варира од 700 до 950 метара.

Бравско чини пет заселака: Кленовац, Јасеновац, Бунара, Бравски Ваганац и Подсрнетица. Административно средиште села налазило се у Јасеновцу, гдје су саграђени храм, основна школа и мјесни уред.

Бравско је било насељено још у праисторији, али и у свим познијим историјским епохама. Археолошки локалитет *Високи-Црквина*, који се налази у Јасеновцу, јесте праисторијска градина и касноантичка утврда, али и средњевјековни сакрални објекат, гдје су „на највишем дијелу гребена видљиви остаци зидова с малтером објекта дужине сса 12 м, вјероватно касноантичког утврђења са којег потиче камен с натписом и фигуралним украсом, као и новац цара Теодосија II (408-459), и касније срењовјековне цркве”.¹ Археолошки локалитет *Дивско гробље* је средњевјековна некропола, гдје је „сачувано 16 стећака у облику плоча и сандука, оријентираних З-И. Касни средњи вијек”.²

Археолошки локалитети само су евидентирани, без детаљног проучавања, па није у цијелости могуће сагледати њихов стварни значај.

Некадашњи парох у Кључу, свештеник Миле Попадић (1884-1918), обилазећи ово село, пише 1886. године: „Преко горе Грмеча на високом положају лежи `Бравско`; у њему има један бунар `Краљевац` и код њега једна зидина, народ је зове `Краљевтор`. Недалеко отален у селу Јасеновцу има једна зидина, која је назад двадесет година раскопана и нашао се облик цркве, па од тада на истом мјесту чини се богослужење на дан св. пророка Илије”.³

Први нама познати храм у Бравску саграђен је 1898. године.⁴ „Филијална црква у Бравску, храм св. пророка Илије, подигну-

1 Археолошки лексикон Босне и Херцеговине, том 2, Сарајево 1988, стр. 166.

2 Исто, стр. 160.

3 Миле Попадић, „Кључ и његова околина“, *Босанска вила*, бр. 11, Сарајево 1886, стр. 169.

4 *Први шемаџизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаћке за јодину 1901*, фототипско издање, Бањалука 2001, стр. 144.

та 1898, није освећена, дрвена, у слабом стању“.⁵ На подручју села Бравска 1923. године било је 185 домова, а у њима је живјело 1.355 православних Срба.⁶ Градња садашњег храма Светог пророка Илије у Бравску започета је 1936. године, а након двије године храм је у потпуности завршен.⁷ Важно је напоменути да је храм изграђен у вјечни спомен убијеном краљу Александру Карађорђевићу.⁸

Битно је нагласити да се Бравско налазило на жељезничкој саобраћајници, која је спајала Приједор са Книном. Постојање жељезничке станице омогућавало је овдашњем становништву брз проток путника, робе и информација, што је, касније ће се испоставити, било отежавајућа околност у времену Другог свјетског рата, јер је долазак непријатељских снага, првенствено усташких, из правца Санице и Санског Моста, био знатно олакшан захваљујући постојању пруге.

Формирање НДХ и почетак погрома српског становништва

Недуго након формирања Независне Државе Хрватске отпочео је погром српског становништва на цјелокупном подручју Босанске Крајине. Већ 9. маја 1941. године у оближњем Санском Мосту, са којим су становници Бравска били повезани жељезничком пругом, стријелано је а потом у градском парку објешено 27 убијених Срба.⁹ Деветнаест дана касније, 28. маја 1941. године, усташки стожерник Виктор Гутић у Санском Мосту, између осталог, изговорио је ријечи које су најављивале будуће злочине: „(...) Нема више српске војске! Нема више Србије! Нема геца наших крвопија,

5 *II Шемаџизам Православне Српске Митрополије Бањалучке и Бихаћке за јодину 1911*, Бањалука 1912, стр. 99.

6 *III Шемаџизам Српско-православне Епархије Бањалучке и Бихаћке за јодину 1923*, Бањалука 1925, стр. 76.

7 *Гласник Српске православне цркве*, Београд 1938, стр. 141.

8 *Први шемаџизам Епархије бихаћко-петровачке 2010*, Босански Петровац 2011, стр. 271-272.

9 Бранко Ј. Бокан, *Сански Мост и до јула 1941*, Сански Мост 1974, стр. 282-284.

нестало је циганске династије Карађорђевића, а и код нас – ускоро – друмови ће пожељети Србаља, ал` Србаља више бити неће (...).¹⁰

Иако су се вијести о злочину почињеном у Санском Мосту брзо шириле, већина српског становништва у оближњим варошима и селима живјела је у нади да ће бити поштеђена било каквих репресалија од стране новоформиране власти, јер се нису осјећали кривима ни за шта. Тек касније ће се испоставити да их је наивност скупо коштала.

Наиме, у Кленовцу је, према свједочењу Душана Вукобрата, још прије рата постојала усташка организација, тако да су овдашњи Хрвати спремни дочекали рат. Вукобрат, говорећи о Кленовцу, свједочи: „(...) Одмах послје капитулације бивше Југославије, априла мјесеца 1941. године, ситуација се преокренула. Појединци, заведени усташком пропагандом, су почели са инцидентима, вријеђањем, па чак и пријетњама. У томе је предњачила Аница Бујић и група око ње. Аница је прије рата држала дућан, у коме је продавала ракију, шећер, со итд. Говорила је да је члан усташке организације од 1936. године и да је код ње лично прије рата долазио Анте Павелић, те да је у Кленовцу још тада постојала усташка организација. Колико је то све тачно, не зна се, али је сигурно да је тих неколико франковаца из Кленовца, на челу са Аницом Бујић и Милом Крпаном, рјешавало кога треба ликвидирати из Кленовца, као и из осталих села бравског подручја (...)”.¹¹

Све до почетка оружаног устанка у Босанској Крајини, 27. јула 1941. године, па чак и касније, усташе су без већег отпора чинили злочине над православним Србима, Јеврејима и Ромима.

Стријељање 77 Срба у Кленовцу, 29. јула 1941.

С обзиром на то да се бравски заселак Кленовац налази ближе Кључу и Саници него Босанском Петровцу, био је први на удару усташа. Односно, усташе су злочине над православним Србима села Бравска започињали управо у Кленовцу, у којем је, поред већинског српског становништва, почетком Другог свјетског рата

¹⁰ Исто, стр. 289.

¹¹ Душан Вукобрат, „Злочин и казна“, *Петровац у НОБ, зборник сјећања, књиџа I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 458–459.

живјело „15-20 католичких обитељи“.¹² Душан Вукобрат тврди да је у Кленовцу, до рата, било „десет хрватских домаћинстава“.¹³

Да би се боље разумјела географска слика на којој су почињени злочини, важно је напоменути да је Доње Бравско синоним за Кленовац и њему припадајуће засеоке Гарићевац и Доње поље.

Наиме, 27. јула 1941. године, у јутарњим часовима, усташе су почеле пристизати у Кленовац, камионима из правца Кључа, а возом из Санице. Већ око поднева, по свједочењу Душана Грбића, предвођени сеоским старјешиним Фелипом Бркићем, почели су купити мушкарце по селу. Душан Вукобрат свједочи да су ишли од куће до куће, по унапријед направљеном списку. „Уколико некога од одраслих мушкараца није било код куће, наређивали су женама да се одмах по доласку кући јаве нареднику касарне. Речено је да ће у противном бити кажњени. Због тога је било појединаца, који су сами, на основу овакве поруке, долазили да се пријаве у касарну. Ни они се више нису вратили кућама (...)“.¹⁴ Било је и оних који су са великим неповјерењем гледали на усташке позиве да се јаве њиховим властима. О томе Мирко Кеџман каже: „(...) Тог дана сам са стрицом Милом отишао од куће, с намјером да се склонимо од евентуалног хватања и одвођења у затвор, јер је стриц Миле у току дана два пута добивао позив да се јави усташкој власти у Кленовац. Ни ноћу 27/28. нисмо дошли кући. Нашли смо смјештај за спавање у пласту сијена удаљеном од куће од 1,5 км. Ноћ нам је прошла у причању и нагађању због чега су похватани многи људи (...)“.¹⁵

Како Душан Грбић свједочи, људи нису знали зашто их купе, ни да ли их хапсе или воде негдје на рад, али неки од ухапшених чули су да „ће сутра ујутру сви заједно ићи да праве цесту од Кленовца до Санице“.¹⁶

Грбић, свједочећи, наставља: „Наредили су нам да кренемо с њима у жандармеријски круг, што смо и учинили. Када смо дошли тамо видјели смо око 30 људи који су већ били дотјерани. Жандарми

12 Душан Грбић, „Стријељања у Доњем Бравску“, *Пејшровац у НОБ, зборник сјећања, књиџа I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 526.

13 Душан Вукобрат, „Злочин и казна“, *Пејшровац у НОБ, зборник сјећања, књиџа I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 458-459.

14 Исто, стр. 459.

15 Мирко Кеџман, „Људи у пламену“, *Пејшровац у НОБ, зборник сјећања, књиџа I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 630.

16 Исто.

и усташе су то читаво послије подне кружили по селу и доводили људе из Кленовца, Поља, Гарићевца, а неке су похапсили по цести из Јасеновца и Подсрнетице, тако да је између 5 и 6 сати скупљено у кругу око сто људи¹⁷. Затим су усташе, у више наврата, изводиле затворене Србе у групама, те су их одводили на стријељање. Неки од њих, као што је Душан Грбић, који је био ангажован на копању јама и сахрањивању стријељаних, преживјели су усташко стријељање у Бравску, док је 77 мушкараца српске националности убијено 28. јула 1941. године.¹⁸

Сјећајући се тог дана, Мирко Кеџман који се са својим стрицем сакрио од усташа и с њим преноћио далеко од куће, наводи: „Освитао је 28. јули, дан ужаса, туге и бола, дан који ће остати дуго у сјећању народа Бравска. Почело је да свањива. Ја и мој стриц устали смо из пласта сијена, гдје смо се били сакрили. Бравско поље прекривено је јутарњом маглом. Тек што смо кренули ка селу Поље – да бисмо осмотрили и некако дознали шта се одиграва у Кленовцу – зачули смо пуцњаву пушака, а затим и митраљеза. Пуцњи су трајали око петнаестак минута. Питали смо се шта је то, јер је до тада била неуобичајена пуцњава из пушкомитраљеза. Одмах рекох стрицу: `Побише оне људе што су били у затвору`. Кленовац је био пуст. Никаквог покрета из њега. Ни стока не излази на пашу. Село је блокирано од стране зликоваца. (...) Негдје око десет часова видјели смо једну жену са бијелом бошчом (марамом) у руци. Била је то Јека Новковић-Видљиновић. Ишла је у правцу села Бунара. Ишла је журно, не застајући. Брзо је стигла. `Усташе побише људе`, завикала је ојаћена. Тек тада у селу наста опште узбуђење и жалост. Вијест се проносила муњевитом брзином кроз село Бравско. Сада је било јасно да су усташе почеле остваривати пријетње и своје планове о истребљењу Срба. Тог тужног и мучног дана злочинци убише око 80 људи. Као снопље лежали су убијени људи повезани конопцима да нико не би могао да побјегне са стријелишта“.¹⁹

Људи који су ухапшени на превару, а потом убијени, „нису бежали и нису дали отпор (...) а нису се могли надати да би Аница

17 Душан Грбић, „Стријељања у Доњем Бравску“, *Пејшровац у НОБ, зборник сјећања, књиџа I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 521.

18 *Љешојис храма Свејшџи пророка Илије у Бравску*, стр. 16.

19 Мирко Кеџман, „Људи у пламену“, *Пејшровац у НОБ, зборник сјећања, књиџа I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. стр. 631.

Бујић, Миле Крпан и Пилип Бркић Кнез могли ово припремити народу који су веома добро познавали“.²⁰

На мјесту гдје су стријељани Срби, касније је подигнута спомен-плоча, која и данас постоји, а на којој је записано: „ДАНА 28. 7. 1941. ГОДИНЕ НА ОВОМЕ МЈЕСТУ ЈЕ СТРЕЉАНО 77 РОДОЉУБА ОД СТРАНЕ УСТАША“.

Важно је нагласити да су у овом злочину учествовали и овдашњи римокатолици, о чему Душан Грбић свједочи: „У Доњем Бравском за вријеме старе Југославије живјело је 15-20 католичких обитељи и, колико се ја сјећам, никада није долазило до свађе и препирке међу људима, него су наши момци долазили код њихових дјевојака, а њихови код наших, и у добрим односима смо живјели. На жалост, доласком Павелића на власт, многи од ових људи постали су злочинци, отимали су од српског живља стоку, земљу и све друго што су могли. Многи су били присутни и стрељањима“.²¹

Након овог злочина, у Кленовцу више није било мира. „Сутрадан када се сазнало да су пушчани плотуни и револверски хици сасипани у тијела мушкараца из Кленовца, у селу је настало стварно хаотично и стравично стање. (...) Нашим сељанима није требало много убјеђивања за одлазак у борбу, јер су видјели шта непријатељ чини, да ће нас свију задесити судбина наших другова, ако се не будемо борили. Оне који чине злочин треба устанком казнити, говорили су људи (...)“.²²

На мјесту гдје је стријељано 77 православних Срба, након Другог свјетског рата формирано је ново гробље, јер су многи становници Кленовца жељели да почивају крај убијених сродника и пријатеља.

20 Душан Вукобрат, „Злочин и казна“, *Пејшровац у НОБ, зборник сјећања, књиџа I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 459.

21 Душан Грбић, „Стријељања у Доњем Бравску“, *Пејшровац у НОБ, зборник сјећања, књиџа I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 526.

22 Душан Вукобрат, „Злочин и казна“, *Пејшровац у НОБ, зборник сјећања, књиџа I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 459-460.

Убијање и паљење живих људи и дјеце у Кленовцу

Након стријељања 77 кленовачких Срба, усташка власт обећавала је народу да се могу вратити свакодневним пословима, те да им се ништа лоше неће десити. Мирко Кеџман описује лаковјерност ондашњих људи: „(...) Поједини људи су наивно насјели овом обећању (и поред упозорења од стране партизанских група да су усташка обећања обмана), па су покушали да раде у пољу. Четворица од тих су Душан Сабљић, Милан Сабљић, Неђо Сабљић и Раде Калаба, сви из засеока Горње поље. Косили су ливаду у близини званог Новковића гаја. Око једанаест сати наишла је цестом група усташа у камиону. Чим су угледали четворицу људи да косе ливаду, изашли су из камиона, ухватили Милана, Неђу и Раду, док су Душана убили када је покушао да бјежи. Сву тројицу су компцем повезали за ограду од сијена, сијено запалили и тако су живи људи беспомоћно горјели уз запаљено сијено (...).”²³ Да би достојно сахранила убијеног сина Душана, његова мајка Марија Сабљић тражила је дозволу усташког сатника Пилића, који јој је то и дозволио, али уз услов да сахрани присуствују и остали мјештани, што је усташама послужило да на једном мјесту затекну окупљене Кленовчане. Мирко Кеџман даље свједочи: „(...) Тог дана из Кључа је дошло веће појачање усташке војске у Бравско. Развили су се у сељачки строј и све на што су наишли уништавали су пред собом. Палили су куће, стаје, палили жито сијено, убијали стоку и све живо. Дјецу, жене и старце су хватали, а ко би покушао да бјежи убијали су га одмах. Све су спалили на шта су наишли, обихвативши засеоке Гарићевац, Горње и Доње поље и Кленовац. Народ који је био прикупљен на сахрани Душана Сабљића је преварен и похватан. Похватана је и група дјеце, жена и стараца. Похватани људи су спаљени у двије групе: у једној групи спаљено је 59 људи – у појати Николе Сабљића – а у другој групи 44 људи спаљено је у кући Илије Вукобрата (...).”²⁴

У појати Николе Сабљића, према свједочењу Мирка Кеџмана, живи су спаљени: Стеван Сабљић, Дева Сабљић, Милица Сабљић, Зора Сабљић, Вида Сабљић, Миле Сабљић, Милош Сабљић, Никола Сабљић, Милан Сабљић, Анка Сабљић, Душан Сабљић, Неђо Са-

23 Мирко Кеџман, „Људи у пламену“, *Пејшровац у НОБ, зборник сјећања, књига I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 631.

24 Исто, стр. 632.

бљић, Марија Сабљић, Милка Сабљић, Јека Сабљић, Никица Сабљић, Миро Сабљић, Здравко Сабљић, Рајко Сабљић, Јован Пилић, Ђураћ Пилић, Сава Пилић, Мићо Пилић, Ковиљка Пилић, Душан Пилић, Бранко Пилић, Анка Пилић, Перо Пилић, Дева Пилић, Љуба Пилић, Давид Пилић, Доста Пилић, Јека Пилић, Стана Пилић, Никола Пилић, Триво Пилић, Јока Пилић, Војко Пилић, Младен Пилић, Нада Пилић, Мићо Пилић, Ненад Пилић, Дева Калаба, Обрад Калаба, Милица Калаба, Милка Калаба, Миољка Калаба, Мара Калаба, Ђуја Калаба, Никола Калаба, Јово Калаба, Никола Мандић, Милка Мандић, Госпава Мандић, Душанка Мандић, Босиљка Мандић, Стана Мандић и још једна Стана Мандић.²⁵ Да би се дошло до броја 59, овом списку недостаје једно име.

У кући Илије Вукобрата, према списку Мирка Кеџмана, спаљени су, осим 14 чланова породице Јаглица, следећа лица: Ђуја Шипка, Љубомир Шипка, Јован Шипка, Обрад Шипка, Стана Шипка, Драго Шипка, Милка Шипка, Мара Шипка, Илија Вукобрат, Стана Вукобрат, још једна Стана Вукобрат, Мара Вукобрат, Деса Вукобрат, Стоја Вукобрат, Иле Вукобрат, Мара Вукобрат, Дара Вукобрат, Миле Вукобрат, Душанка Вукобрат, Госпава Вукобрат, Симо Латиновић, Драгица Латиновић, Вида Латиновић, Божо Латиновић, још један Латиновић непознатог имена, као и петоро мале дјеце непознатог имена.²⁶

Одметнути мушкарци, који су тек били у фази оснивања партизанског покрета, посматрали су са оближњих брда оно што се тада дешавало у Кленовцу. Мирко Кеџман наводи: „(...) Ову ужасну трагедију посматрали смо беспомоћно Којо Кеџман, Којо Мандић и ја, јер смо тада као партизанска патрола, по добивеном задатку од Душана Чеке, извиђали покрете непријатељских снага, њихово бројно стање и њихове намјере. Из запаљених кућа дизао се густ црни дим, а нарочито из двије куће гдје је народ горио. Мирис људског меса које је горјело прекрио је Бравско поље. Народ који није слушао нити гледао овакве злочине, није могао да схвати да људско биће може овако нешто да учини (...)“.²⁷

²⁵ Исто.

²⁶ Исто.

²⁷ Исто, стр. 633.

Сјећање на страдање породице Јаглица

Као што смо већ навели, 14 чланова породице Јаглица изгорјело је у кући Илије Вукобрата, у коју су усташе затвориле 44 особе српске националности из Кленовца. Ради се о сљедећим лицима: Јаглица Ђуре Давид (1895–1941), Јаглица Јована Грозда (1900–1941), Јаглица Давида Мика (1922–1941), Јаглица Давида Бошко (1930–1941), Јаглица Давида Славка (1933–1941), Јаглица Давида Анка (1936–1941), Јаглица Давида Перо (1937–1941), Јаглица Ђуре Ђурђа (1873–1941), Јаглица Јове Сава (1885–1941), Јаглица Ђурђа Јела (1922–1941), Јаглица Саве Миља (1934–1941), Јаглица Саве Невенка (1936–1941), Јаглица Саве Борка (1938–1941), Јаглица Саве Душанка (1937–1941) и Јаглица Саве Веселко (1940–1941).²⁸ Из овог јасно видимо да је међу 14 запаљених чланова фамилије Јаглица, само петоро било одрасле животне доби. Деветоро дјеце млађе од 12 година нашло је мученичку смрт у пламену, без прилике да одрасту и постану људи. Душанка Ернаут, рођена Јаглица, наводи да су њени родитељи Сава Јаглица (1914–1999) и Стана Јаглица (1914–1970), дјевојачки Курица, тог јутра отишли у санички млин да самељу брашно. С обзиром на то да су се задржали, на повратку у Кленовац затекли су ужасне призоре, изгорјелу дјецу (Миљу, Борку, Душанку, Невенку и Веселку), као и Савине родитеље (Ђурђа и Саву), те Савину сестру Јелу и остале блиске сроднике. Душанка Ернаут даље наводи како су њени родитељи до смрти ријетко причали о овом злочину, те да су, упркос томе што су послије изродили још седморо дјеце, углавном били невесели. По њеном тумачењу, изостанак њихове радости и смијеха била је туга за изгорјелом дјецом. Чим су прилике дозволиле, Сава и Стана Јаглица напустили су Кленовац и са дјецом коју су касније стекли, тада још увијек малом, преселили су се у Сански Мост, да би се, на извјестан начин, ослободили окружења које их је подсјећало на смрт њихове дјеце и осталих блиских сродника. С друге стране, својој дјечи, рођеној након ове трагедије, дали су нека од имена изгорјеле дјеце, тако да су опет постали родитељи Душанки, Невенки и Веселку, док су сина Бору назвали по његовој запаљеној сестри Борки.²⁹

28 *Изјава Душанке Ернаут, рођ. Јаглица, дата аутору 19. децембра 2023.*

29 Исто.

Наставак усташких злочина на подручју Јасеновца

Након убијања 77 кленовачких мушкараца, те паљења српских цивила у појати Николе Сабљића и кући Илије Вукобрата, усташе нису прекинуле свој злочиначки пир, већ су наредних дана наставили са злодјелима у бравском засеоку Јасеновац, гдје су у кући Давида Радишића запалили неколико десетина Срба са подручја Бравска.³⁰

Усташе су у кућу убациле сламу, затим су „митраљезима пуцали кроз врата, а потом су запалили кућу“.³¹ С обзиром на то да је кућу великом брзином обавио густ дим, из куће су успјели побјећи Владо Атлагић и Стоја Сабљић са кћерком Славицом. „(...) Пошто се ватра распламсала, а дим ширио околу, Стоја је кроз дим јурила и наставила да бјежи уз велики успон Високог и даље у Грмеч. Усташе су за њом пуцале, раниле је у плећку, али она са дјететом у наручју није клонула, већ је наставила даље да бјежи све док није прешла на супротну страну Високог. Њен муж и дјеца, са осталима, остали су да горе у ватри. Исто тако је успио побјећи и Владо Атлагић, али у супротном правцу, у правцу бравске цркве. И за њим је осипана пушчана и митраљеска ватра, али га меци нису погодили (...).“³² Из каснијег свједочења Стоје Сабљић сазнајемо да ни све усташе нису биле убијеђене у исправност својих поступака, јер је, по њеном казивању, један усташа, који је са митраљезом стајао испред куће, „прије паљебе рекао: `Опрости ми, Боже, ја за ово нисам крив, него старјешине које су ми наредиле.` Затим је осуо рафал из пушкомитраљеза“.³³

У кући Давида Радишића изгорјели су: Перо Сабљић, Мара Сабљић, Вида Сабљић, Владо Сабљић, Лако Сабљић, Давид Сабљић, Дева Сабљић, Ружица Сабљић, Савка Сабљић, Никола Сабљић, Вајан Сабљић, Ђурађ Сабљић, Сава Сабљић, Јока Сабљић, Милорад Сабљић, Деса Сабљић, Столе Сабљић, Дева Сабљић, Ђана Сабљић, Драго Сабљић, Никола Сабљић, Милорад Сабљић, Лука Сабљић, Милка Сабљић, Драгица Сабљић, Милорад Сабљић, Драгица Сабљић, Велимир Сабљић, Сава Сабљић, Драган Качар, Драгица Ка-

30 Мирко Кецман, „Људи у пламену“, *Пејровац у НОБ, зборник сјећања, књига I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 634.

31 Исто, стр. 633.

32 Исто, стр. 634.

33 Исто.

чар, Ђуро Сабљић, Анђа Сабљић, Савка Сабљић, Мирко Сабљић, Ђуро Сабљић, Цвијо Сабљић, Роса Сабљић, Јован Сабљић, Давид Радишић, Ковиљка Радишић, Вида Радишић, Стоја Радишић, Никола Радишић, Јелена Радишић, Ковиљка Радишић, Милан Радишић, Стојан Радишић, Миле Раца, Којо Раца, Дева Раца, Јово Раца, Дара Раца, Душан Атлагић, Вицо Атлагић, Ђурађ Атлагић, Марија Чеко, Обрад Бјелић, Сока Бјелић, Мара Бјелић, Глиша Раца, Стана Раца, Милош Раца, Душан Раца, Никола Раца, Мара Раца, Милица Раца, Дане Раца, Јека Раца, Данка Раца, Ђурађ Раца, Ђуја Раца, Анђа Раца, Јоја Раца, Мара Раца, Милка Раца, Миле Радуловић, Тонка Радуловић, Савка Радуловић, Лука Радуловић, Мара Радуловић, Никола Радуловић и Смиља Радуловић.³⁴ Током љета 1941. године усташе су, осим убистава невиних људи, иза себе оставили пустош. „(...) У Бравску је спаљено 260 кућа. Остало је само неколико кућа у засеоку Подсрнетица. Спаљени су сви усјеви и укошена трава. Избјегли народ је остао без ичега, без крова над главом, без средстава за живот (...).“³⁵

Важно је напоменути да су „готово сви злочинци, осим мањег броја избјеглих, одговарали у току рата и послије рата пред народним судовима за злочине које су починили“.³⁶

Извјештаји усташких власти о злочинима у Бравску

Заповједништво усташке 3. оружничке ђуковнице, под бројем 1090, од 22. септембра 1941. године, извјештава *Равнаишељство за јавни ред и сигурносћ у Заїребу* о оружаној побуни локалног становништва али и о сопственим злочинима: „(...) 16. рујна 1941. полусатнија 5. усташке бојнице у мјесту Јасеновцу спалила је више сељачких кућа и све што је у томе мјесту затечено живо, поубијано је и спаљено у изгорјелим кућама. У истом овоме селу ухватили су 5 сељака који су косили траву на ливадама па су и њих убили. 17. рујна т. г. иста сатнија запалила је 10 кућа у самоме мјесту Бравско, те све што су затекли живо, женско и мушко поубијали

³⁴ Исто.

³⁵ Исто, стр. 633.

³⁶ Исто, стр. 634.

су и спалили у кућама. Послије овога усташке јединице повукле су се у Бос. Петровац (...)³⁷

Усташки пуковник Виктор Новак из Бањалуке, поново надлежним властима у Загребу 24. септембра 1941. године, преноси извјештај команданта усташке постаје у Бравску, од 22. септембра 1941. године, који гласи:

„Независна Држава Хрватска
Заповједништво
3. оружничке пуковније
Број 1124
Извјешће о ситуацији на подручју постаје Бравско

РАВНАТЕЉСТВУ ЗА ЈАВНИ РЕД И СИГУРНОСТ
НЕЗАВИСНЕ ДРЖАВЕ ХРВАТСКЕ ЗАГРЕБ

Бања Лука, 24. рујна 1941.

Заповједник оружничке постаје Бравско са списом број 879 од 22. рујна 1941. извјешћује:

Дне 19. 20. и 21. рујна акција усташа на подручју ове постаје била је активна. Село Бунару, Јасеновац, Доње Поље и Галвице,³⁸ котара Кључ на подручју ове постаје су попалили. Овом приликом убијено је у наведеним селима око 189 лица односно спаљено, док је око 200 лица побјегло у шуму. Четничка акција за ова три дана била је неактивна на подручју постаје.

21. рујна 1941. четници су мањом пушчаном ватром у селу Бунара напали усташе, којом је приликом један усташа теже рањен а 3 сељака погинула. Рањени усташа подлегао је ранама 22. ов. мј. и пренијет у Бос. Петровац.

Ноћу 20. на 21. рујна 1941. четници су напали ову постају и војну посаду, али је напад одбијен без жртава на нашој страни.

37 „Извјештај заповједника оружничке постаје Бравско од 16. септембра 1941. о војној ситуацији на своме подручју са подацима о злочинима усташа у селима Јасеновац и Бравско“, *Злочини на југословенским просторима у Првом и Другом свјетском рату*, Зборник докумената, том I, *Злочини Независне Државе Хрватске 1941-1945*, ур. Славко Вукчевић, Београд 1993, стр. 707.

38 Није јасно о којем се селу или засеку ради.

21. рујна 1941. у Чорокалима /Саница Горња/, четници су минирали жељезничку пругу у дуљини 28 метара. Пруга је још истог дана поправљена и саобраћај успостављен. На прузи Бравско-Приједор врши се са мањим сметњама. Саобраћај Бравско-Кључ, Бравско-Бос. Петровац на цести врши се камионима и колима несметано. Брзогласно-брзојавни саобраћај Бравско-Петровац-Кључ исправан и одржава се.

Привреда је на подручју ове постаје врло слаба из разлога што становништво нема коња за обрађивање поља и вршидбу жита. Ова несташица коња услиједила је што сељаци гонећи у млин или неким другим послом у Кључ, коње изгубе на тај начин што дивље усташе и наоружани грађани у Кључу коње узму, брашно односно жито за себе, људе ухите и некуд одведу, коње раздијеле својим сељацима, те на тај начин привреда ових села у многоме трпи. Жетва није никако довршена већ труне по стоговима.

Ради сигурности саобраћаја од четника на жељезничкој прузи, одредио сам 240 сељака који су сву шуму по 20 метара с једне и друге стране жељезничке пруге сасјекли, те је тиме у многоме смањена опасност од четника и напада на пругу и објекте на истој.

Предње извјешће достављам с молбом на увид.

ДОСТАВЉЕНО:

Врхов. оруж. заповједништву;

Равт. за јав. ред и сигурност;

Врбаском дивизиј. подручју, и

Вел. Жупану Жупе Сана и Лука

Заповједник, пуковник

Новак пук.³⁹

Услиједио је 24. септембра 1941. године нови извјештај, у којем је, између осталог, речено: „Становништво са подручја ове постаје већим дијелом је у шуми, не напада, а нити се више хоће вратити

39 „Извјештај заповједника оружничке постаје Бравско од 22. септембра 1941. о ситуацији на своме подручју са подацима о злочинима усташа, попаљеним селима и броју убијених особа“, *Злочини на југословенским просторима у Првом и Другом свјетском рату, Зборник докумената, том I, Злочини Независне Државе Хрватске 1941-1945*, ур. Славко Вукчевић, Београд 1993, стр. 721-722.

кућама. Поклано и спаљено пучанство још није све покопано, предузима се изналагање лешева по згариштима ради укопа (...)“.⁴⁰

Из наведених извјештаја јасно је видљиво да и саме усташке власти већим дијелом признају почињене злочине, али исто тако видимо да је низ непрекинутих усташких злочина трајао од јула до септембра, односно готово цијело љето 1941. године.

Списак убијених и запаљених православних Срба из села Бравска

Поименични списак пострадалог српског цивилног становништва из села Бравска сачињен је 1961. године, двадесет година након злочина. Са тог списка, који се налази у Архиви Епархије бихаћко-петровачке, изоставили смо све оне који су пострадали касније, па наводимо само оне жртве који су предмет овог рада, који су мученички пострадали у љето 1941. године искључиво од стране усташа.⁴¹

Стеван (Миле) Срдић (1898–1941)
 Давид (Вучен) Кеџман (1886–1941)
 Панте Јуришић (1897–1941)
 Душан (Лазар) Кеџман (1921–1941)
 Јово (Петар) Срдић (1919–1941)
 Јово (Стево) Ожеговић (1882–1941)
 Јово (Божо) Раџа (1927–1941)
 Дева (Стеван) Раџа (1900–1941)
 Миле (Симо) Раџа (1889–1941)
 Којо (Симо) Раџа (1903–1941)
 Лука (Саво) Сабљић (1904–1941)
 Ђуја (Лука) Сабљић (1904–1941)
 Драгица (Лука) Сабљић (1935–1941)
 Милорад (Лука) Сабљић (1937–1941)
 Милка (Лука) Сабљић (1939–1941)

40 Бошко М. Бранковић, Радован Пилиповић, *Црква Светиої пророка Илије у селу Бравско (историја села и цркве)*, Босански Петровац 2019, стр. 33.

41 Архива Епархије бихаћко-петровачке, *Попис жртва из Босанскої Пејировца у Друјом сејешком рајшу*.

Радмила (Лука) Сабљић (1940-1941)
Столе (Стево) Сабљић (1897-1941)
Дева (Илија) Сабљић (1897-1941)
Драго (Столе) Сабљић (1925-1941)
Ђуро (Миле) Сабљић (1902-1941)
Стана (Ђуро) Сабљић (1903-1941)
Сава (Ђуро) Сабљић (1931-1941)
Анђа (Ђуро) Сабљић (1935-1941)
Перо (Миле) Сабљић (1898-1941)
Анђа (Перо) Сабљић (1935-1941)
Стеван (Перо) Сабљић (1927-1941)
Цвијо (Миле) Сабљић (1912-1941)
Смиљана (Стево) Сабљић (1913-1941)
Роса (Цвијо) Сабљић (1926-1941)
Јован (Цвијо) Сабљић (1922-1941)
Лука (Јово) Сабљић (1892-1941)
Ружа (Лука) Сабљић (1893-1941)
Никола (Лука) Сабљић (1927-1941)
Сава (Лука) Сабљић (1929-1941)
Јованка (Лука) Сабљић (1930-1941)
Вајан (Лука) Сабљић (1932-1941)
Давид (Јово) Сабљић (1896-1941)
Савка (Давид) Сабљић (1898-1941)
Дева (Јово) Сабљић (1885-1941)
Милан (Давид) Сабљић (1934-1941)
Душан (Давид) Сабљић (1937-1941)
Давид (Вид) Радишић (1898-1941)
Мара (Давид) Радишић (1900-1941)
Вида (Давид) Радишић (1930-1941)
Ковилка (Давид) Радишић (1932-1941)
Стоја (Столе) Радишић (1910-1941)
Никола (Вид) Радишић (1905-1941)
Јелена (Никола) Радишић (1907-1941)
Јека (Никола) Радишић (1937-1941)
Душан (Никола) Радишић (1939-1941)
Милка (Никола) Радишић (1939-1941)
Лука (Никола) Радуловић (1889-1941)
Мара (Лука) Радуловић (1890-1941)

Никола (Лука) Радуловић (1927-1941)
Миле (Никола) Радуловић (1880-1941)
Јованка (Миле) Радуловић (1880-1941)
Глишо (Мијо) Раца (1888-1941)
Стана (Глишо) Раца (1888-1941)
Душан (Глишо) Раца (1925-1941)
Милан (Глишо) Раца (1926-1941)
Ђурађ (Мијо) Раца (1889-1941)
Ђуја (Мијо) Раца (1890-1941)
Јован (Ђурађ) Раца (1915-1941)
Анђа (Ђурађ) Раца (1920-1941)
Мара (Јован) Раца (1917-1941)
Госпа (Јован) Раца (1938-1941)
Војка (Јован) Раца (1938-1941)
Вука (Јован) Раца (1939-1941)
Никола (Лука) Раца (1887-1941)
Дане (Лука) Раца (1915-1941)
Мара (Никола) Раца (1890-1941)
Јека (Лука) Раца (1916-1941)
Данка (Дане) Раца (1934-1941)
Јока (Никола) Раца (1919-1941)
Обрад (Никола) Бјелић (1937-1941)
Душан (Тривун) Атлагић (1928-1941)
Вицо (Мане) Атлагић (1927-1941)
Јован (Марко) Бабић (1888-1941)
Вицо (Миле) Бјелић (1912-1941)
Миле (Симо) Бабић (1889-1941)
Илија (Вид) Ожеговић (1888-1941)
Јелица (Миле) Бјелић (1876-1941)
Мирко (Марко) Ожеговић (1911-1941)
Никола (Вид) Бабић (1912-1941)
Давид (Јандрија) Бабић (1900-1941)
Перо (Симо) Бабић (1888-1941)
Јандрија (Васо) Атлагић (1883-1941)
Ђуро (Јандрија) Атлагић (1920-1941)
Јово (Којо) Марјановић (1898-1941)
Стана (Божо) Марјановић (1898-1941)
Доста (Миле) Марјановић (1896-1941)

Јово (Јован) Стричевић (1879-1941)
Тодор (Јован) Стричевић (1887-1941)
Јован (Јован) Стричевић (1912-1941)
Бране (Давид) Сабљић (1937-1941)
Деса (Давид) Сабљић (1938-1941)
Ђурађ (Лука) Сабљић (1936-1941)
Пантелија (Лука) Сабљић (1937-1941)
Љубица (Лука) Сабљић (1938-1941)
Светко (Лука) Сабљић (1935-1941)
Ћана (Глишо) Сабљић (1912-1941)
Милка (Милош) Сабљић (1934-1941)
Јанко (Милош) Сабљић (1937-1941)
Јела (Милош) Сабљић (1939-1941)
Мирко (Ђуро) Сабљић (1937-1941)
Ђурађ (Ђуро) Сабљић (1939-1941)
Мара (Перо) Сабљић (1936-1941)
Владо (Перо) Сабљић (1937-1941)
Ђуђа (Стеван) Латиновић (1888-1941)
Марко (Марко) Петровић (1887-1941)
Лазо (Марко) Петровић (1910-1941)
Боја (Станко) Ђулибрк (1900-1941)
Станко (Илија) Ђулибрк (1900-1941)
Мирко (Вид) Новковић (1920-1941)
Чедо (Никола) Новковић (1911-1941)
Владо (Никола) Новковић (1915-1941)
Милан (Давид) Новковић (1898-1941)
Пепо (Милан) Новковић (1925-1941)
Обрад (Обрад) Грбић (1900-1941)
Давид (Обрад) Грбић (1900-1941)
Стево (Обрад) Новковић (1925-1941)
Боро (Јово) Јавор (1926-1941)
Вид (Никола) Јавор (1900-1941)
Милош (Илија) Јавор (1890-1941)
Богдан (Павле) Видљиновић (1920-1941)
Јефто (Илија) Латиновић (1912-1941)
Остоја (Илија) Латиновић (1900-1941)
Миле (Јошо) Латиновић (1885-1941)
Васо (Јошо) Латиновић (1890-1941)

Перо (Јошо) Латиновић (1903-1941)
Стојан (Јошо) Латиновић (1906-1941)
Павле (Миле) Видљиновић (1896-1941)
Милош (Јово) Видљиновић (1909-1941)
Јово (Глишо) Видљиновић (1865-1941)
Вид (Миле) Видљиновић (1900-1941)
Ђорђо (Вид) Видљиновић (1926-1941)
Сава (Илија) Латиновић (1895-1941)
Тоде (Миле) Видљиновић (1891-1941)
Душан (Милош) Новковић (1912-1941)
Ђуро (Миле) Видљиновић (1888-1941)
Стана (Ђуро) Видљиновић (1889-1941)
Ружа (Тоде) Видљиновић (1892-1941)
Јово (Крстан) Јавор (1894-1941)
Милка (Глишо) Мандић (1911-1941)
Госпава (Стево) Мандић (1934-1941)
Стана (Стево) Мандић (1936-1941)
Ђана (Стево) Мандић (1938-1941)
Стоја (Стево) Мандић (1940-1941)
Никола (Тривун) Сабљић (1880-1941)
Марија (Тривун) Сабљић (1885-1941)
Милан (Никола) Сабљић (1902-1941)
Милка (Милан) Сабљић (1909-1941)
Душан (Никола) Сабљић (1909-1941)
Јека (Душан) Сабљић (1911-1941)
Неђо (Милан) Сабљић (1923-1941)
Никола (Душан) Сабљић (1935-1941)
Рајко (Душан) Сабљић (1937-1941)
Здравко (Душан) Сабљић (1939-1941)
Мирјана (Душан) Сабљић (1940-1941)
Обрад (Јован) Калаба (1887-1941)
Милица (Јован) Калаба (1895-1941)
Милка (Обрад) Калаба (1904-1941)
Никола (Лазар) Калаба (1920-1941)
Миољка (Лазар) Калаба (1890-1941)
Мара (Лазар) Калаба (1916-1941)
Ђуја (Лазар) Калаба (1924-1941)
Јово (Јован) Калаба (1882-1941)

Стана (Никола) Мандић (1930-1941)
Милош (Миле) Сабљић (1887-1941)
Анка (Милош) Сабљић (1895-1941)
Стеван (Никола) Сабљић (1880-1941)
Дева (Стеван) Сабљић (1882-1941)
Зорка (Стеван) Сабљић (1919-1941)
Вида (Саво) Сабљић (1921-1941)
Илија Вукобрат (1882-1941)
Стана (Илија) Вукобрат (1885-1941)
Стана (Мићо) Вукобрат (1912-1941)
Десанка (Мићо) Вукобрат (1932-1941)
Душанка (Мићо) Вукобрат (1934-1941)
Марко (Мићо) Вукобрат (1936-1941)
Стоја (Богдан) Вукобрат (1915-1941)
Иле (Илија) Вукобрат (1901-1941)
Мара (Иле) Вукобрат (1901-1941)
Дара (Иле) Вукобрат (1929-1941)
Госпава (Иле) Вукобрат (1936-1941)
Миле (Иле) Вукобрат (1934-1941)
Вида (Божо) Латиновић (1926-1941)
Симо (Раде) Латиновић (1882-1941)
Ђуја (Мирко) Латиновић (1912-1941)
Анка (Мирко) Латиновић (1938-1941)
Мирјана (Мирко) Латиновић (1940-1941)
Драгица (Јово) Латиновић (1914-1941)
Давид (Ђуро) Јаглица (1895-1941)
Боја (Давид) Јаглица (1918-1941)
Божо (Раде) Латиновић (1902-1941)
Јованка (Јован) Јаглица (1940-1941)
Грозда (Давид) Јаглица (1900-1941)
Мика (Давид) Јаглица (1922-1941)
Бошко (Давид) Јаглица (1930-1941)
Славка (Давид) Јаглица (1934-1941)
Анка (Давид) Јаглица (1936-1941)
Перо (Давид) Јаглица (1937-1941)
Ђураћ (Ђуро) Јаглица (1873-1941)
Сава (Јово) Јаглица (1875-1941)
Јела (Ђураћ) Јаглица (1922-1941)

Миља (Сава) Јаглица (1934-1941)
Невенка (Сава) Јаглица (1936-1941)
Душанка (Сава) Јаглица (1937-1941)
Борка (Сава) Јаглица (1938-1941)
Веселко (Сава) Јаглица (1940-1941)
Обрад (Дмитар) Шипка (1907-1941)
Јован (Дмитар) Шипка (1909-1941)
Стана (Стеван) Шипка (1911-1941)
Драго (Јован) Шипка (1934-1941)
Миља (Јован) Шипка (1936-1941)
Даринка (Јован) Шипка (1938-1941)
Ђуја Шипка (1891-1941)
Љубо (Давид) Шипка (1930-1941)
Давид (Илија) Бјелић (1888-1941)
Перо (Илија) Бјелић (1894-1941)
Триво (Илија) Бјелић (1897-1941)
Доста (Илија) Бјелић (1870-1941)
Стана (Илија) Бјелић (1886-1941)
Јока (Триво) Пилић (1912-1941)
Јека (Давид) Пилић (1919-1941)
Никола (Перо) Пилић (1925-1941)
Млађен (Перо) Пилић (1928-1941)
Милорад (Перо) Пилић (1926-1941)
Жарко (Перо) Пилић (1927-1941)
Војко (Триво) Пилић (1927-1941)
Драгица (Триво) Пилић (1933-1941)
Слободан (Триво) Пилић (1932-1941)
Владо (Триво) Пилић (1930-1941)
Славко (Триво) Пилић (1932-1941)
Милева (Триво) Пилић (1934-1941)
Рада (Вид) Калаба (1919-1941)
Дева (Милан) Калаба (1900-1941)

Закључна разматрања

Усташки злочини почињени у селу Бравско нису били плод афекта, тренутне слабости нити случајно недјело појединаца из Павелићевих војних формација, већ дио великог, добро осмишљеног пројекта, који је имао за циљ искорјењивање српског народа, али не само на подручју Босанске Крајине, већ на цјелокупном простору на којем је власт успоставила Независна Држава Хрватска. Нису убијани само војноспособни мушкарци, већ и жене, старци и тек рођена дјеца.

Злочини у селу Бравску заувјек су промијенили демографску слику овог краја, а неке породице, након ових злочина, потпуно су нестале, јер није остао нико да настави породичну лозу. О овим злочинима, након Другог свјетског рата, говорило се само онолико колико се смјело, јер је наратив владајућих био такав да се о овим злочинима говори што мање а да се жртве усташког режима класификују као жртве фашистичког терора.

Ипак, нека лична свједочења забиљежена су и публикована, што је омогућило да жртве усташких злочина геноцида у Бравску не падну у потпуни заборав. Током 1972. године у бравском зесеоку Јасеновац, непосредно уз „Пут Авноја“, саграђен је споменик пострадалим жртвама и погинулим борцима, дјело архитекте Мирка Радуловића. Непосредно уз споменик налази се и гроб народног хероја Глише Раце (1914–1982). Архитектонско рјешење споменика је такво да нема јасну и препознатљиву симболику која би указивала на идентитет жртава, већ својим петокраком симболичком више говори о времену када је подизан него о жртвама усташког терора и борцима Народноослободилачке борбе. У селу Бравску постоји тумачење да пет кракова овдашњег споменика није симбол звијезде петокраке већ сваки крак представља један од пет заселака села Бравска. Дуго времена између „Пути Авноја“ и споменика били су засађени борови, који су овај споменик чинили потпуно неуочљивим, али након што су посјечени борови споменик је данас јасно видљив и уочљив. На њему се налазе плоче са именима убијених жртава усташког терора, као и списак погинулих партизана и народних хероја са подручја села Бравска.

Без обзира на мањкавости споменика у Бравску, евидентно је да споменик постоји, да свједочи о бројности жртава, али и да

подсјећа пролазнике на злочин који је трајно обиљежио ово подгрмечко село.

Код споменика у Бравску, периодично, свештенство Српске православне цркве врши парастосе, а постоји иницијатива да се цивилне српске жртве рата предложе за канонизацију Светом архијерејском сабору, чиме би били прибројани Новомученицима бихаћко-петровачким.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Архивска грађа:

Архива Епархије бихаћко-петровачке (АЕБП)

Попис жртва из Босанској Пејировца у Другом свјетском рату

Необјављени записани извори:

Љешојис храма Светој пророка Илије у Бравску

Изјава Душанке Ернауш, рођ. Јајица, дата аутору 19. децембра 2023.

Објављени извори:

Први шемајизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаће за јодину 1901, фототипско издање, Бањалука 2001.

II Шемајизам Православне Српске Митрополије Бањалучке и Бихаће за јодину 1911, Бањалука 1912.

III Шемајизам Српско-православне Епархије Бањалучке и Бихаће за јодину 1923, Бањалука 1925.

Вукобрат Душан, „Злочин и казна“, *Босански Пејировец у НОБ, зборник сјећања, књига I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 458-461.

Грбић Душан, „Стријељања у Доњем Бравску“, *Босански Пејировец у НОБ, зборник сјећања, књига I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 520-526.

- „Извјештај заповједника оружничке постаје Бравско од 16. септембра 1941. о војној ситуацији на своме подручју са подацима о злочинима усташа у селима Јасеновац и Бравско“, *Злочини на југословенским њосџорима у Првом и Друћом свејском рају, Зборник докумената, џом I, Злочини Независне Државе Хрвајске 1941-1945*, ур. Славко Вукчевић, Београд 1993, стр. 706-708.
- „Извјештај заповједника оружничке постаје Бравско од 22. септембра 1941. о ситуацији на своме подручју са подацима о злочинима усташа, попаљеним селима и броју убијених особа“, *Злочини на југословенским њосџорима у Првом и Друћом свејском рају, Зборник докумената, џом I, Злочини Независне Државе Хрвајске 1941-1945*, ур. Славко Вукчевић, Београд 1993, стр. 721-722.
- Кецман Мирко, „Људи у пламену“, *Босански Пејџровац у НОБ, зборник сјећања, књиа I*, ур. Владимир Черкез, Босански Петровац 1974, стр. 627-634.

Литература:

- Археолошки лексикон Босне и Херцејовине, том 2, Сарајево 1988.
- Бокан Ј. Бранко, *Сански Мосћ (дио I) до јула 1941*, Сански Мост 1974.
- Бранковић М. Бошко, Пилиповић Радован, *Црква Свејој њорока Илије у селу Бравско (исџорија села и цркве)*, Босански Петровац 2019.

Штампа:

- Попадић Миле, „Кључ и његова околина“, *Босанска вила*, бр. 11, Сарајево, 1. 6. 1886, стр. 169-170.
- „Спомен црква у селу Бравску“, *Гласник Срјске Православне Пајријаршије*, бр. 23 и 24, Београд 1938.

Miloš Ernaut

The Ustaše crimes in the village of Bravsko committed during the summer of 1941.

In the paper, the author presents, in a chronological manner, the Ustaše crimes of genocide committed against the Serbian population of the village of Bravsko during the summer of 1941, during which several hundred unarmed civilians were martyred on several occasions. The Ustaše crimes in Bravsko depict in the most ferocious way the monstrous policy of the Independent State of Croatia, which was reflected, among other things, in the planned destruction of the Serbian civilian population. Apart from the classic murders, the crimes in Bravsko were also characterized by the mass burning of Serbian civilians alive, including the elderly and newborn children. The crimes in the village of Bravsko forever changed the demographic picture of this village and permanently damaged the inter-ethnic relations in this region of Podgrmeč.